PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

Колись наші села були у володіннях різних вельмож.

Як відомо, після остаточного руйнування Запорозької Січі поділені раніше українськими гетьманами між козацькою старшиною землі краю отримують нових власників — послушних ставлеників царського двору. Як ставилися вони до селян? Чи залишили по собі щось добре? Чим відрізнялися від нинішніх власників-олігархів?

ЯК ТРИ СЕЛА НІЖИНСЬКОГО ПОЛКУ ПЕРЕЙШЛИ У ВОЛОДІННЯ ФАВОРИТА КАТЕРИНИ II — ГРАФА РУМЯНЦЕВА

Значна частина Чернігівщини після знищення тут козацького устрою дістається новому фаворитові цариці Катерини II графу П. О. Румянцеву (1725-1796). Головна садиба цього одного з найбагатших у Російській імперії вельможі була у Вишеньках Коропського району. Там, на лівому березі Десни, в 1782-1787 роках побудували садибно-палацовий комплекс, який за архітектурною виразністю та красою оздоблення міг позмагатися з подібними палацовими комплексами Європи.

Генерал-фельдмаршал Петро Румянцев — суперечлива постать української історії. У першій половині свого правління приніс Україні немало шкоди: не без його активної участі були скасовані формальні залишки української осібності — ліквідовано Військо Запорізьке, Гетьманщину як форму адміністративного правління, полковий устрій низових органів самоврядування. Щоправда, затим цей царський намісник України дещо пом'якшив свої погляди на можливість української автономії, зблизився з українською шляхтою, схвально поставився до появи першого об'єктивного загальноукраїнського історичного твору «Історія Русів» і в деяких питаннях виступав в опозиції до царського двору. За це й був усунений з посади 1789 року.

Останні роки свого життя граф Румянцев-Задунайський не полишав своїх маєтків в Україні. Похований він у Києво-Печерській лаврі — в одній із усипальниць Успенської церкви.

В українську історію ім'я Петра Румянцева назавжди вписане не стільки через його високі державницькі регалії, скільки за здійснену під його керівництвом повну ревізію стану землеволодіння, статистики й демографії людності, його соціально-правного стану напередодні остаточної ліквідації Козацько-Гетьманської Української держави. Під час тієї кількарічної акції упродовж 1765-1769 років було вперше описано історію трьох із половиною тисяч містечок і сіл, із яких пізніше утворилися Чернігівська, Київська й Полтавська губернії. Так званий Румянцевський опис становив майже тисячу томів цінних документів, кожний із яких містить від 300 до 1000 сторінок. І нині цей Опис вважається найавторитетнішим національним джерелом давньої української історії.

За життя графа три села колишнього Ніжинського полку, що входили до Володьково-Дівицької волості, — саме містечко Дівиця та його давні сателіти Данина й Шатура — належали до найвіддаленіших від Вишеньок румянцевських володінь. За переказами, він тут ніколи не бував. Із цієї причини нічого палацового й не будувалося в поселеннях, до яких власник не виявляв інтересу. Управлялися ці села через його намісників. Отож не дивно, що коли до доньки графа Румянцева Марії посватався князь Павло Голіцин, граф вирішив подарувати ті три віддалені від головної резиденції села молодому подружжю.

ВОЛОДЬКОВО-ДІВИЦЬКА ВОЛОСТЬ У ВОЛОДІННІ ГОЛІЦИНИХ

Вийшло так, що у володінні відомого в Росії роду Голіциних Володькова Дівиця, Данина й Шатура перебували найдовше — нащадки Голіциних нікому більше ці три села не продавали, а трималися їх аж до жовтневого перевороту 1917 року.

По смерті Голіцина-старшого села переходять у спадок його синові — князю Михайлові Голіцину. Це була знакова постать імперії: при царському дворі дослужився до посади віце-адмірала і мав військове звання генерал-ад'ютанта. Володіння Даниною цим нащадком роду Голіциних припало на смутні часи до і після знесення кріпосного права. У цей період селяни, в передчутті волі, ставали менш слухняними. В маєтках Голіциних час від часу виникали селянські заворушення.

1859 року генерал Михайло Голіцин помирає. Однак він завбачливо подбав про справедливий, з його точки зору, поділ маєтності між членами своєї родини після його смерті. Згідно з цим заповітом від 28 квітня 1859 року його дружина, княгиня Олександра Василівна Голіцина, від травня того року вступила у володіння нерухомою маєтністю: Володькова Дівиця, Данина і поселення Шатура. Загалом їй у спадок переходило 6000 десятин землі. Однак спадок цей особисто для Олександри Голіциної був тимчасовим. За тим же заповітом, по закінченні піврічного терміну після смерті чоловіка, вся маєтність мала бути поділена у рівних частинах між нею, вдовою, та трьома рідними братами покійного — князями Павлом, Сергієм і Миколою Павловичем Голіциними.

Поділ дівицько-данинсько-шатурського майна в цій родині збігся з повідомленням від міністерства шляхів про відчуження на рахунок держави тих земель, які потрапляли під забудову залізничного полотна нової Курсько-Київської залізниці, що мала сполучити Москву з Києвом. Із голіцинських володінь на дівицько-носівському відтинку туди потрапляло 6 десятин 481 сажень (це землі, що простягнулися від данинського урочища Володьковщина вздовж залізничного полотна в межах майбутньої зупинки «Дослідне»). Щоправда, власники від такого відчуження не зазнавали збитків: держава платила за кожну десятину по 80 рублів. Отож Голіцини мали заробити близько півтисячі рублів сріблом.

У Фонді Київського нотаріального архіву (книга № 3 Київської палати Цивільного суду для запису довіреностей) нинішнього центрального державного історичного архіву в Києві знаходимо довіреність, видану братом покійного Михайла Голіцина Павлом на ім'я володьково-дівицького купця Йосифа Сатиїла, в якій надаються від імені родини повнова-

З минулого нашого краю

ВЛАСНИЦЯ ДАНИНИ – КНЯГИНЯ ГОЛІЦИНА

ження на юридичне оформлення продажу тієї частини землі. У цьому документі читаємо, зокрема, таке: «Ми з братами та вдовою брата згодні на цей продаж згаданої кількості землі і прошу Вас здійснити від нашого спільного імені купчий лист. Які мені потрібно із цього предмета від мого імені за Вашим рукоприкладанням в усіх присутніх місцях та в інших установах до владних осіб: прохання, оголошення, скарги і різного ґатунку папери подавать, де варто розписуватися і отримати під Вашу ж розписку від поверненого товариства за ту землю належні 496 руб. Словом, уповноважую Вас у всьому вище прописаному діяти від мене разом із княгинею Олександрою Василівною і братами князями Сергієм, Миколою Павловичами Голіциними, так, як би з ним особисто діяв, у тому вам вірю і сперечатися і заперечувати не буду».

Внизу цього документа приписка: «Довіреність, що належить Путивльському 2-ї гільдії купцеві Йосифу Львовичу Сатиїлу, що мешкає в Чернігівській губернії Ніжинського повіту в селі Володькова Дівиця 1868 року 30 дня. Київська палата цивільного суду, на основі 2308 Зведення Закону Цивільних 1857 р. свідчить, що ця довіреність відставником гвардії полковником і кавалером князем Павлом Павловичем Голіциним власноручно підписана і в книзі № 3 частині 3 в ст. 365 записана».

Документ цей має три підписи: засідателя Кундиревича та секретаря Петрова, а також підпис князя П. П. Голіцина про отримання довіреності.

ОДНООСІБНА ВЛАСНИЦЯ ТРЬОХ СІЛ

Результат майнового поділу цих трьох сіл, згідно із заповітом Голіцина-старшого, був таким: удова генерала — княгиня Олександра Голіцина — залишилася й надалі одноосібною власницею Данини і Шатури; Володькова Дівиця (з її більшим земельним володінням) переходила у спадок братів Голіциних. Котрому з них — встановити не вдалося. Відомо лише, що цей давній в Україні волосний центр належав доньці одного з братів Голіциних — княгині (у заміжжі) О. П. Долгоруковій.

Що ж до княгині Голіциної, то архівні документи засвідчують, що данинці та шатуряни направду шанували останню свою поміщицю. Вона не мала маєтку в цих селах, але постійно приїздила туди. Її присутність засвідчена у дні різних урочистих подій: освячення церкви і школи в Данині, відзначення ювілею священика Данини Петра Скорини, приїзд митрополита.

Відчутною була поміч поміщиці своїм підданим у будівництві земської школи. Щоб зреалізувати проект побудови в 1881 році палацового варіанту шкільного приміщення в Данині, до виділених єпархіальною училищною радою 800 рублів княгиня Олександра додала своїх власних 200 рублів золотими. З'ясувати, наскільки важила така сума, можна з порівняння: корова тоді коштувала від 6 до 10 рублів.

Не обминула своєю увагою княгиня і велелюдні урочистості в Данині 1898 року з нагоди 40-ліття праці отця Петра Скорини настоятелем Архідияконо-Степанівського, а згодом Свято-Троїцького храму. Княгиня Олександра подарувала тоді імениннику особливо коштовну річ — позолочений наперсний хрест.

Любила вона й Шатуру. Тут доречно згадати, що старовинна двоповерхова цегляна школа, яка має незвичну для всієї округи архітектуру, схожу на готичний замок, зроблена в цьому невеликому селі коштом княгині. Легендарною стала й історія з даруванням княгинею Голіциною своїх земель на узвишші Шатури для спорудження тамтешньої церкви.

А історія з цим несподіваним для селян подарунком була така.

На сході мешканців Шатури восени 1882 року, що не міг відбуватися без участі отця Петра Скорини, йшлося про дві нагальні справи: місце для побудови храму та кошти, які слід збирати завчасно. Гарне і зручне місце під церкву просилося само: узвишшя на перетині двох давніх шляхів обіч тогочасного північного краю села — на Данину та Носівку. Проте цей шматок землі віддавна належав до поміщицьких володінь, які належали тоді княгині Олександри Голіциної.

Делегація шатурян до маєтку власниці Шатури з чолобитною про церкву повернулася додому з доброю звісткою: почувши про такий намір, княгиня вирішила подарувати сільській громаді для церковних потреб належні їй 8 десятин і 323 сажні землі, що простягалися від сільського цвинтаря по обидва боки данинського шляху. Дарчий документ за № 23 княгиня підписала й віддала на руки селянам 14 березня 1883 р. Ніжинський нотаріус завіряє його через місяць —15 квітня. У книзі реєстрів повітового нотаріального округу цей документ зареєстрований 28 грудня 1887 р. під № 442.

СИТЦЕВЕ ПЛАТТЯЧКО Й ІМ'Я АНАСТАСІЙ ВІД КНЯГИНІ

Про княгиню Голіцину в Данині та Шатурі можна й сьогодні почути кілька зворушливих переказів, які характеризують із кращого боку цю імениту на всю тодішню губернію багачку.

Селяни ніколи не чули, щоб вона кричала на підданих, когось принижувала чи вдавалася до фізичних покарань тих, хто за щось міг провинитися в економії. А таке часто дозволяли у своїх стосунках із підданими поміщики сусідніх сіл. Запам'ятали її незвичне для сільської місцевості «городське» вбрання. Як виходила з фаетона до церкви, то поділ її сукні довжиною не в один метр волочився по землі, а шовковий світлий шалик розвівався на всі боки від вітру з-під широкого капелюшка з вуаллю. Княгиня любила зупинятися біля селян, щось приязно розпитувати.

Ще запам'яталися цукерки та солодощі, якими вона зазвичай пригощала дітей, коли виходила з храму. Інколи давала й монети.

До Данинського, а згодом і до Шатурського храмів княгиня Олександра Голіцина зачастила після того як її молодший брат Анастасій став монахом Києво-Печерської лаври. Там, несподівано для всієї родини, вирішив узяти постриг і все своє молоде життя присвятити Богові. Відголоски тієї гучної на цілу губернію історії лиш окремими обривками речень дійшли й до Данини.

Переказували старожили, що князь Анастасій був неймовірної вроди. У ранзі бравого офіцера покладав великі надії на швидкий кар'єрний ріст в одному з драгунських полків, розквартированих неподалік Ніжина. І раптом, як грім на голову, — постриг, чорна сутана і довічне добровільне монашество. Щось говорили про нещасливе кохання, про нечемну зраду нареченої зі знатної родини й розчарування юнака в мирському світі. У ніжинських салонах розповідали, що історія юного офіцера Анастасія Голіцина дуже нагадувала відомий сюжет із повісті популярного на той час в імперії російського письменника Льва Толстого «Отець Сергій».

Чи так то було, чи по-іншому, але після тієї родинної драми княгиня Голіцина стала добрішою та щедрішою. І про це не могли не зауважити селяни в давніх переказах про свою поміщицю.

Про один із таких довідався під час останніх своїх навідин до Данини від Анастасія Максимовича Гавриша, 1949 року народження. Багато років цей чоловік працював екскаваторником Ніжинської механізованої колони, яка упродовж 70-х років минулого століття здійснювала меліорацію в заболочених місцевостях колишньої ніжинської округи. Мережа каналів довкола Данини й Шатури, через які зникли давні живильні для соковитих предковічних луків води, — то справа цієї мехколони. Анастасій Максимович, незважаючи на багаторічну міську прописку, — давній патріот Данини і збирач усіляких її історій.

Бабусю по матері мого співбесідника звали Надія. Її батько, поважний у селі господар, був управителем економії княгині Голіциної, яка містилася тоді попід лісом між двома селами — Даниною і дівицькою Криницею. Урочище, де розбудувалася ще до Першої світової війни та економія, віддавна прозивали Грушівкою.

Власниця економії часто «інспектувала» свої володіння, особливо ті місця, де розводилися на продаж нові породи свійських тварин — овець, корів, свиней (ця економія далеко славилася якісною м'ясо-молочною продукцією). Раз і застала вона свого управителя з дівчинкою-підлітком, яка захоплено спостерігала в загороді за маленькими ягнятками.

Княгиня тоді запросила свого управителя та його одинадцятирічну доньку Надію на обід до свого маєтку. Дві деталі зі спілкування з поміщицею запам'ятала на все життя та дівчинка: подарунок княгині і її побажання-прохання.

Подарунком було фабрично пошите світле ситцеве платтячко, яке власниця дому попросила дівчинку відразу приміряти. Було воно якраз, тому в тій розкішній обновці Надійка ввечері й додому з батьком повернулася. А ще княгиня не то жартома, не то всерйоз сказала на прощання дівчинці у присутності її батька:

— Ти дуже чемна й гарна. Як виростеш, вийдеш заміж і народиш дитинку, то мені дуже хотілось би, щоб ти назвала її Анастасієм або Анастасією. Це дуже гарне ім'я. І гарний є його покровитель.

1916 року Надія вийшла заміж і, народивши через рік сина, згадала про незвичне прохання батькової начальниці. Хлопчика назвали Анастасієм.1941 року, у 24-літньому віці, той хлопець пішов на фронт. У село не повернувся. Поліг, як казали тоді, смертю хоробрих…

Моєму співрозмовникові той полеглий юний солдат доводився дядьком. Сестра Анастасія Ліда вийшла заміж 1937-го.1949 року в родині Максима та Лідії Гавришів народився син. Його також звали… Анастасієм.

На честь полеглого юного дядька…

На пам'ять про давнє прохання-заповіт данинської княгині Олександри Голіциної…

Микола ТИМОШИК,
доктор філологічних наук,
професор, журналіст
с. Данина Ніжинського району

Чернігівська старовина

На початку XIX століття в губернському Чернігові були тільки дві вулиці, «удобные для свободного проезда двух повстречавшихся екипажей: улицы Александровская и Гончая» (теперішні Кирпоноса та Горького).

Бурсаки по вулицях ходили…

Такою майже гоголівською характеристикою розпочинаються «Замітки старожила…» когось із чернігівців, який сховався під криптонімом «Д. І.» (нині знаємо його ім'я — Дмитро Грембецький), що були опубліковані в газеті «Черниговские губернские ведомости» в 1851 році.

До речі, великих екіпажів (точніше – карет) у місті було тоді теж мало. А тому під час приїзду до Чернігова генерал-губернатора, князя Олексія Куракіна, коли його дружина каталася містом у кареті з двома форейторами, попереду якої мчав вершник, а слідом за ним на дрожках їхав поліцмейстер Карл Сакс, на вулицях і у провулках «поднималась такая суматоха, описание которой теперь не почтут за правду».

Та, мабуть, найцікавіші спогади залишив письменник, справді не позбавлений таланту, про тогочасне чернігівське «студентство» — вихованців духовної семінарії (вона розташовувалася за Стрижнем, там, де тепер військовий госпіталь) та народного училища, що стало в 1805 році чоловічою гімназією.

«Остались мне в памяти вечера летних субботних дней. Вместе с захождением солнца, бывало, ходят по дворам человек 15 семинаристов 18, 8, 7-летнего возраста. Их называли бурсаками. Ходили они в синих халатах и сюртуках такой длины, что закрывали босоножие. Став в кружок посреди двора, они, бывало, поют согласным хором:

Боже! Зри моє смирение,
Зри мои плачевны дни.

По окончанию жалобного канта из средины этой толпы вырывается резкий дрожащий голосок: «Борщику!» Изобильно наделяемые хозяевами, певцы удалялись с низкими поклонами. Даже теперь не берусь я решить вопроса: существенный ли недостаток в пище, или прихоть, не обузданная сознанием стыда, были поводом к субботним хождениям».

А це вже про учнів народного училища: переважна їх більшість «была отвратительно неопрятна: нагольный тулуп, байковая шинель, разорванная сермяга, пестрядный сюртук, грязная китайчатая кофточка на девочке в изорванных чулках и башмаках, лицо и руки, растушёванные чернилом, а потом при выходе из класса дикий гам, брани и драка на улице…»

Відповідним чином складалися і стосунки між «студентами» цих двох єдиних у місті навчальних закладів:

«Первое замерзание реки Стрижня и первое падание снега всегда ознаменовывалось сражениями, происходившими между семинаристами и учениками народного училища, питавшими бессознательную, непримиримую вражду. По первому льду, бывало, вечерком, подкатываются под стены семинарии сначала зачинщики из учеников народного училища, стараясь вызвать семинаристов: завязывалась частная стычка, которую подоспевшие к обеим сторонам сокурсники обращали в кулачный бой до такого остервенения, что если бы духовное начальство, узнав о баталии, не разогнало ратоборцев, то это легко могло окончиться кончиною которого-нибудь…

С первым падением снега возобновлялась драка в снежки, вследствие которых иные любители безрассудства вкладывали камушки, и в кого попадала такая снежная граната, тот получал надолго отвращение от храбрости…»

Втім, на час опублікування «Заміток старожила…» і семінаристи, й гімназисти Чернігова вже були зовсім іншими, зазначає автор. І додає: «Форменность одежды, опрятность, светлые личики детей, сияющие благонравием, – все говорит нам, что их наставники знают и любят своё дело — им же честь и похвала».

Володимир САПОН

Кривуляста стежка снігова

Пригоди

З далекої околиці Чернігова йшов я через поле, через лісок, широку улоговину в сусідні Масани. Спочатку витоптана людськими ногами вузенька стежка була прямою, далі між берізками та вільшаником крутила кручені лекала, кривулясто бігла до замерзлого озера. Там, де окремість переходить у кривулю, спокійно обійшов високого юнака, котрий стояв і, хитаючись, смоктав пиво з пластикової пляшки. Побачивши мене, поставив її на сніг. Вечоріло, налягав добрий морозець. Під ногами скрипіло, в обличчя віяло крижаним вітерцем. Я озирнувся. Юначок ішов за мною. То стояв просто, а то, бач, рушив. Ну нехай. Але він, мені здалося, чомусь постійно наздоганяв мене. Може, йому швидко треба. Вже як парубок був майже біля мене, за моєю спиною, я звернув на прилучину, де не ходять люди. Став, ніби щось роблю своє. Він до мене. Я напружився.

– Чому ти йдеш за мною?

– Мені з вами цікаво.

– ?!

Нічого собі. Може, це наркоман чи людина нетрадиційної орієнтації (таким – ні зими, ні літа). А він – своєї. Став іти. Хлопець – за мною. Як мій добрий знайомий – бездомний пес Федя, котрого я по-європейськи називав Фрідом.

Кругом безлюдно, темніє. Холодно, під ногами сніг по коліна. Такий ватяний, в'язкий, як і оцей юнага, що хекає та й хекає за мною. Тут і напудитися можна. Стежкою повз нас швидко шаткувала снігову стежку жінка. Мені з нею по дорозі — і я пішов разом із жінкою. Думав, відчепиться той надвечірній супутник-флюгер. Але він – за нами. Та так завзято, аж підбіжку робить. От нетеча. Біля озера озирнулися — нема його. Мабуть, таки вернувся. Та ні. Он лежить на бугорочку – боком, підтягнувши ноги до підборіддя.

Що робити? Тепер ми пішли до нього. Треба підняти. Бо замерзне. Підняли.

Добре, у нього була мобілка. Ледве згадав номер свого батька. Таки додзвонилися. Батько каже: «Я на роботі».

– Ну так вибирайте – робота або син.

Такий наш ультиматум, мабуть, подіяв. Ми вивели, швидше – витягли парубка на узбіччя дороги. Добру годину чекали на батька. Дорослий син казав нам: «Не викликайте його. Ви знаєте, як мені тяжко?» І при цьому пробував усміхатися. Але та усмішка була болючою. «Я хочу бути з вами». І намагався від нас утекти куди завгодно, коли ми говорили, що по нього хтось приїде. Ми ледве втримали юнака за руки за ноги, за фалди.

Батько забрав його. Схвильовано, щиро дякував.

А я подумав: могло би статися всяке. Отам, де пряма снігова стежка звертає на кривулясту. Вечір, сніг, холодно, безлюдно. За тобою валандає невідомий, якийсь юний Вертер із Гете, з чернігівського холоду – треба захищатися.

Але добре, що я зрозумів: це був безпутній похід ураженого «звіра», який хоче людського тепла. Він міг замерзнути, коли упав на сніг на горбику біля озера.

Яків КОВАЛЕЦЬ

Просвітителька, педагог, прозаїк, літературознавець, культурно-освітня та громадська діячка, одна із засновниць жіночого руху в Україні, член уряду УНР, член Центральної Ради, голова Української Національної Жіночої Ради, професор Українського Педагогічного інституту імені М. Драгоманова у Празі, турботлива дружина та мати — все це Софія Федорівна РУСОВА (1856-1940) — наша землячка, уродженка с. Олешні Ріпкинського району.

Незабутні

Софія Русова заснувала бібліотеку Короленка

18 лютого — 160-й день народження цієї видатної жінки. З цієї нагоди у читальній залі Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, в рамках засідання клубу «Краєзнавець», відбувся «круглий стіл» «Софії Русовій присвячується».

Директор бібліотеки Інна Аліференко привітала учасників зібрання, розповіла про основні віхи життя і діяльності С. Ф. Русової та наголосила, що серед засновників Чернігівської громадської бібліотеки, правонаступницею якої є сучасна Чернігівська ОУНБ імені В. Г. Короленка, була саме Софія Русова. У її спогадах читаємо: «Взагалі статистичне бюро було тоді неначе культурним центром Чернігова: ініціатива у всіх громадських інтелектуально-мистецьких справах виходила від статистиків. До 1876 р. не було в Чернігові ніякої публічної книгозбірні, коли не рахувати книгарні Кранца, що в ній ледве можна було якусь книжку роздобути. Отож… статистики вирішили зорганізувати громадську книгозбірню. Скликали на збори всю інтелігенцію, обрали президію: Червинського — головою, мене — секретарем, Тищинського — скарбником. Різними концертами та виставами зібрали потрібні гроші, чимало книжок дістали на тимчасове користування. Довго губернатор не хотів давати дозволу на відкриття такої бібліотеки, довго директор місцевої гімназії не дозволяв учням і близько підходити до такого небезпечного місця. Але завдяки сумлінній лояльності першого голови Червинського вона ввійшла в життя. Взагалі треба дивуватись, як цю бібліотеку переслідувано, скільки трусів зроблено в ній за те тільки, що вона давала населенню гарні книжки. Але, незважаючи на те, проіснувала вона понад 30 років; її, як дитину, виплекала сама тільки опозиція».

У засіданні «круглого столу» взяли участь науковці Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка: кандидат педагогічних наук Лариса Юда, кандидати історичних наук Тамара Демченко та Олександр Рахно, які у своїх виступах висвітлили теми внеску Софії Русової у вивчення долі визначних жінок і проблеми виховання історією, її громадську й письменницьку діяльність в еміграції та погляд із XXI століття на життя і діяльність її чоловіка, громадського діяча та вченого Олександра Русова.

Сторінками мемуарів С. Ф. Русової «Мої спомини» провела присутніх авторка цієї статті — завідувачка відділу краєзнавства бібліотеки. Директор Ріпкинської гімназії Наталія Корж поділилася досвідом роботи Центру педагогічної спадщини Софії Русової, що активно діє в цьому навчальному закладі. А історик та краєзнавець Володимир Єрмак розповів про вшанування пам'яті Софії Русової на її батьківщині.

Присутні ознайомилися з книжково-інформаційною виставкою «Софія Русова: «Я присвятила Україні усе своє життя».

Ірина КАГАНОВА

Червоногруді провісники

Дивосвіт

Упродовж усієї зими цих птахів чомусь ніхто й ніде не помічав. Один мій знайомий навіть із тривогою запитував: «Чому в останні зими не видно снігурів? Куди це вони зникли?» Та заспокойтеся – нікуди вони не поділися! Он подивіться – прилетіли, рідненькі!

Цікаво, що вигулькнули вони ближче до людських осель якраз за день до шторму, що «розгулявся» 9 лютого. Чи випадково це? Орнітологи твердять: наш край для снігурів – це своєрідний теплий вирій, до якого вони навідуються з хвойних лісів Північної Європи. Там, у себе вдома, снігурі гніздяться, виводять пташенят, там же і їхнє «дитинство» минає.

А прилітаючи до нас у розпал зими, снігурі спочатку живуть у лісі, бо саме там мають удосталь корму – ягід (калини) та насіння різних рослин. А коли зима починає лютувати й кормова база закінчується, то птахи відвідують садочки тих господарів, у яких на деревцях та кущах можна знайти щось «поклювати»…

Мабуть, якраз у такий час я й помітив їх на околиці Корюківки. Пропоную і вам отримати задоволення від споглядання цих гарних птахів.

Андрій НАВРОДСЬКИЙ